

ha sin förklaring däri, att ristaren och skalden, som väl varit samma person, har velat markera sluttrimmet?

Inskriften torde tillhöra 1100-talets början, en tid, då källorna rinna så sparsamt, att perioden »förefaller att hava varit utan all litteratur» (H. Schüek och K. Warburg, *Illustrerad svensk litteraturhistoria* 1, 3 uppl., s. 207).

I Vallentuna kyrka påträffades vid samma tillfälle ett runstensfragment, som också var av röd sandsten. Då, som ovan framhållits, U 214 endast utgör slutet av en inskrift, vore det frestande att antaga, att vi i detta fragment (U 215) ha ett parti av den runsten, på vilken inskriftens början har stått. Så har också varit fallet. Då U 215, enligt vad jag nedan kommer att visa, är en del av den försvunna B 74, kan man lyckligtvis rekonstruera hela inskriften, se U 215, slutet; jfr också U 216.

215. Vallentuna kyrka.

Pl. 138.

Litteratur: B 74, L 446. J. Bureus, F a 6 s. 87 n:r 197 (Bureus' egen uppteckning), s. 105 n:r 57 (Aschaneus), s. 141 n:r 25 (Axehiell), s. 170 n:r 35 (Rhezelius), F a 5 n:r 436, F a 1 s. 98, F a 14 s. 123, 135, 176; M. Aschaneus, F b 18 s. 185 f., F b 12; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 157; O. Celsius, Acta Literaria Sueciæ 2 (1725—29), s. 323, SR 1, s. 151; UFT h. 3 (1873), s. 81; S. B. F. Jansson, Några nyfunna runinskrifter (i: Fornvännen 1942, s. 229).

Äldre avbildningar: M. Aschaneus a. a.; P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 3 och B 74); foto i Fornvännen 1942.

Runstenen omtalas redan av Bureus, som antecknar (F a 6), att den ligger »inne i Sacristiedören». Axehiell anger dess plats vara »Wthi Sackerstie muren, vnder dören i Walentuna» (F a 6), och Aschaneus har i F b 18 följande upplysning om runstens plats: »Denna Affrijtadhe figurs sten är inmuratt i Sachriesties dören i Wallentuna sochn neder i Golfwett.» Celsius undersökte runstenen »wid ingången af Sacristian» den 4 juni 1727. I kyrkoinventarium 1829 omnämnes runstenen icke.

Stenarten har med all sannolikhet varit sandsten. Aschaneus antecknar (i F b 18): »Rödlätt R 4.»

Vid restaureringsarbeten i Vallentuna kyrka 1937 påträffades ett runstensfragment. Det låg i fyllningen till en igenmurad gravkammare i korsmitten, 2 dm. under golvytan. Fragmentet är av ljusröd sandsten, och ristningsytan är starkt sliten. Runorna ha delvis nötts bort. De bevarade runorna och resterna av ornamentiken klargöra, att fragmentet har tillhört den f. ö. försvunna runstenen B 74, och att det har utgjort dennas övre, högra hörn.

Fragmentet infördes i maj 1937, tillsammans med U 214, till Statens Historiska Museum, där det nu förvaras. Inv. 29956

Hela runstenshöjden har varit omkring 1,15 m., dess bredd (nedtill) omkring 0,70 m. Fragmentet mäter 0,45 × 0,24 m.

Hela inskriften (enligt Bureus):

panilr · uk · olfilr · litu stain eftir faþor · uk broþor sin ·

5 10 15 20 25 30 35 40 45

Ra[g]nhildr(?) ok Ulfhildr letu stæin æftir faður ok broður sinn.

»Ragnhild och Ulfhild läto [resa] stenen efter sin fader och broder.»

Fragmentets inskrift:

r · - - tū s - ain × ef

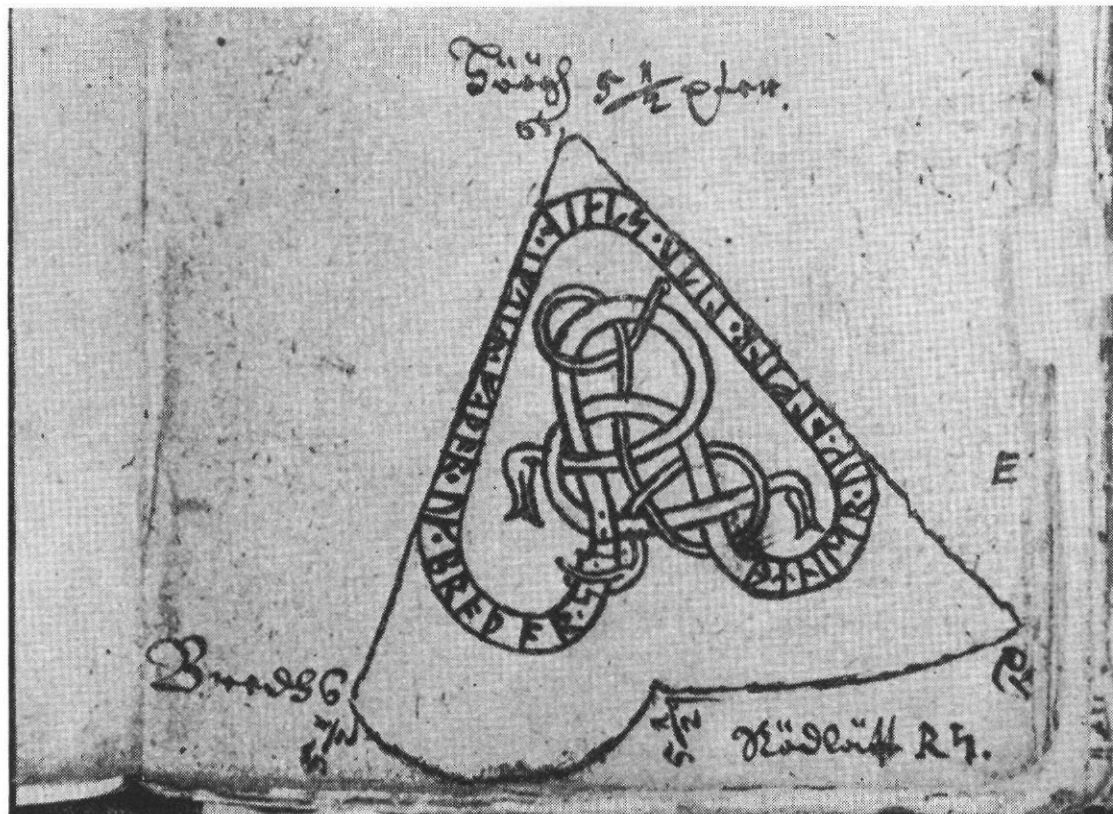

Fig. 209. U 215. Vallentuna kyrka. Efter teckning av Aschaneus.

Till läsningen: Alla **t**- och de flesta **a**- och **n**-runorna äro av svensk-norsk typ i uppteckningar och avbildningar. Av samma typ ha uppenbarligen **s**-runorna varit. På teckningen i F b 18 har visserligen Aschaneus anfört vanligt **s** (4), och samma form har runan hos Rhezelius (F a 6), men att detta beror på ett lätt förklarligt misstag, framgår av att Axehjelm i sin uppteckning (F a 6) rättar **s**-, **a**- och **n**-runorna från dansk till svensk-norsk typ och även av att Celsius vid sitt besök i kyrkan ovanför 20 **s** antecknar: »¹Hels.» På fragmentet är runan bevarad och fullt tydlig; ristningsytan är emellertid skadad nedanför, varför man ej med absolut säkerhet kan fastställa, att runan icke har gått längre ned. På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har denna runa dragits för långt ned och därför där rättats med bläck; 43 **s** har däremot en fullt riktig svensk-norsk form. Skiljetecknens utseende växlar i de olika uppteckningarna. De ha sannolikt i inskriften haft tre former: punkt, kors och ett kort lodrätt streck. — Inskriften har börjat utan sk. Den första runan läser Bureus som ∇ . Runan har sålunda ej samma utseende som ett vanligt **p**: **bst** är ej rundad utan bildar en rät vinkel, och den utgår och slutar vid huvudstavens ändpunkter. Inskriftens två andra **p** (32 och 40) tecknas däremot på vanligt sätt. Rhezelius sätter vid runan 1 en prick mitt i utrymmet mellan **hst** och **bst** (3), medan **p** annars tecknas på vanligt sätt. I F b 18 tecknar Aschaneus runan: ∇ , och på Helgonius' och Hadorphs träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 74) har runan formen av ett **b**. Detta har emellertid ej alldeles samma form som 37 **b**: i r. 1 när nämligen bistavens mittpunkt icke in till **hst**, vilket däremot är fallet i 37 **b**. Celsius avbildar r. 1 ∇ , medan han däremot ger inskriftens två **p** en normal form. Under sådana omständigheter torde det icke vara för djärvt att antaga, att inskriften första runa har varit ett **r**.

Efter 7 **r** ha alla uppteckningar sk, likaså efter 9 **k** och 15 **r**; efter den sistnämnda runan (15 **r**) har fragmentet en fördjupning, som säkert är spår av sk. Mellan sk efter 15 **r** och följande på fragmentet bevarade runa (18 **t**) finnes plats för högst två runor. 18 **t** är skadat nedtill genom bortfall. 19 **u** saknar nedre delen av **bst**, men det bevarade stycket säkrar läsningen **u**. Efter 19 **u** har fragmentet en svag fördjupning, som antagligen ej är huggen; sk saknas där hos Bureus, på Helgonius' och Hadorphs träsnitt och hos Celsius. 21 **t** är på fragmentet

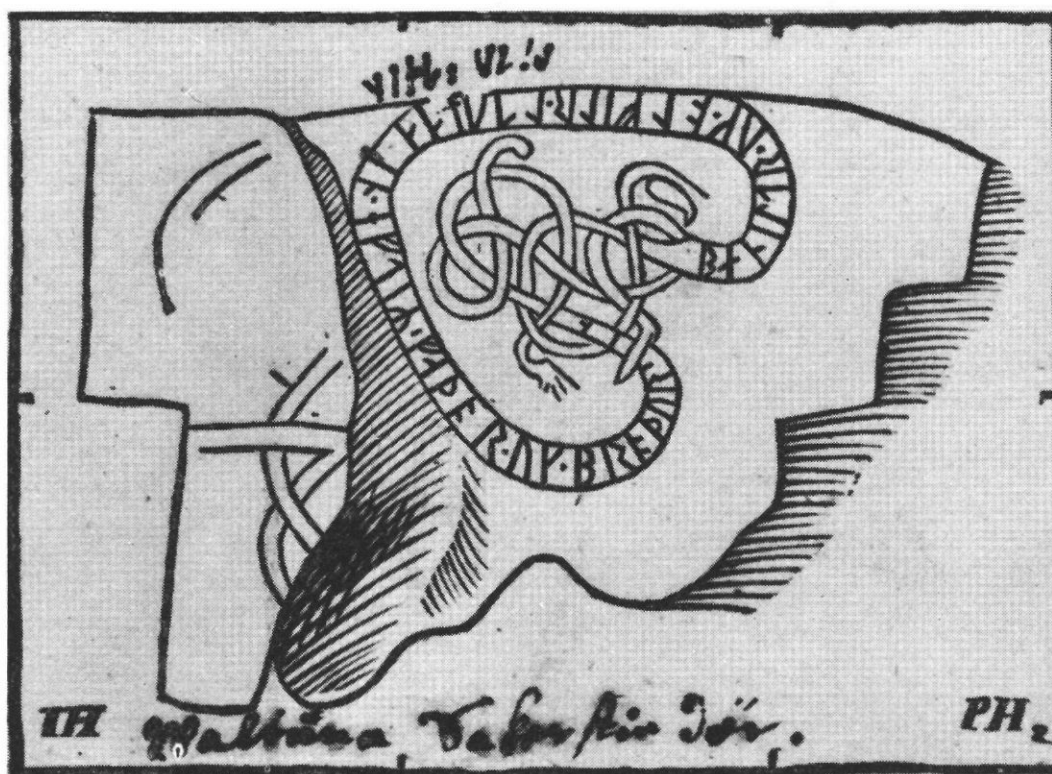

Fig. 210. U 215. Vallentuna kyrka. Efter B 74.

skadat upptill: bst har gått förlorad. I 22 **a** är hst utnött på mitten, men bst är säker på vänstra sidan om hst. Sk (kors) efter 24 **n** enligt fragmentet; sk saknas där hos Bureus men finnes i alla andra uppteckningar. 25 **e** är stunget. 26 **f** har förlorat undre bst. Efter 29 **r** och 36 **k** ha likaledes med all sannolikhet stått sk; de saknas visserligen hos Bureus men finnas i de andra uppteckningarna. Efter 42 **r** har antagligen ej funnits något sk, vilket torde framgå därav, att det saknas hos Bureus, på Helgonius' och Hadorphs träsnitt och hos Celsius.

Som ovan framhållts, anser jag det sannolikt, att det första namnet har börjat med ett **r**. Runföljden 1—7 **ranilr** kan då knappast vara något annat än en något bristfällig skrivning av kvinnonamnet *Ragnhildr*; skrivningen **ran-** för **ragn-** förekommer i runinskrifter flera gånger, t. ex. i namnet *Ragnfastr*. *Ragnhildr* förekommer icke ofta under vikingatiden — i uppländska inskrifter finnas endast tre belägg (se U 118) —, men det blir under medeltiden »vanligt» (Lundgren-Brate). Ur den synpunkten är det av vikt, att inskriften uppenbarligen är relativt ung. Den synes snarast tillhöra 1100-talets början.

Det andra namnet, 10—15 **olfilr**, uppfattas av Dieterich (*Runenwörterbuch*, s. 59) som »ein Mannsname, zusammengesetzt aus *Ulfr*, und *Filr*, s. *Fulkfila*, Waltödter, oder auch ein Diminutivum von *Ulfr* ... lat. *Ulfilas*.»

I verkligheten torde ristaren emellertid ha åsyftat kvinnonamnet *Ulfhildr*. Skrivningen med **o** i stället för väntat **u** är visserligen överraskande, men skrivningen återkommer i två fall till i inskriften, varför den kan sägas tillhöra ristarens »skrivarvanor». Han använder nämligen **o**-runan även i **fapor** och **bropor**. *Ulfhildr* har uppenbarligen tidigare varit ett sällsynt kvinno-namn. Det är ej belagt i runinskrifter, men det blir under medeltiden »rätt vanligt» (Lundgren-Brate). Även detta förhållande stämmer med inskriftens datering.

Ristaren utelämnar infinitiven *raisa*, vilket är sällsynt men ej enastående; det är känt från flera inskrifter, se U 40, s. 54.

Denna inskrift, som sedan länge har varit försvunnen, så när som på det år 1937 i kyrkan påträffade fragmentet, stämmer på många punkter överens med den samtidigt i kyrkan upptäckta intressanta runstenen, som här har nr U 214. Stenarten är densamma — röd sandsten. Stenarnas storlek visar överensstämmelse, i det att båda runstenarna ha varit påfallande små. I

båda inskrifterna ha **s**- och **t**-runorna svensk-norsk form, medan däremot i **a** och **n** båda typerna äro företrädda. Ovan har framhållits, att **o**-runan använts på ett anmärkningsvärt sätt. En sådan egendomlighet möter möjligen en gång också i U 214 (**troknapi**). Vidare kan anföras, att **uk** och **eftir** skrivas på samma sätt och att skiljetecknen i båda inskrifterna sannolikt ha haft tre olika former. Ovan har jag sökt göra troligt, att upptecknarna missuppfattat inskriftens första runa; på Helgonius' och Hadorphs träsnitt har runan formen av ett **b**. Det kan därför kanske ha något intresse, att runan **7 b** i U 214 i fyndrapporten 1937 felaktigt uppfattades som **r**. Ursprunglig diftong *æi* tecknas visserligen 2 ggr **e** i inskriften U 214 (**skrep, enir**), däremot **ai** i U 215 (**stain**). Detta har emellertid föga att betyda. **stain** är sannolikt en traditionell skrivning av detta runstenarnas vanligaste substantiv, under det att **e** återger det verkliga *uttalet* på de båda inskrifternas tid.

Inskrifterna tillhöra båda en relativt sen tid, sannolikt början av 1100-talet.

Mycket talar sålunda för att inskrifterna ha ristats av samme man. Det är under sådana förhållanden frestande att tänka, att vi i U 215 ha funnit den inskrift, som har utgjort början till den i kyrkan år 1937 påträffade U 214.

Stenarnas yttre utseende talar också för att de tillsammans ha utgjort ett monument. Såsom ofta är fallet med parvis resta stenar, har endast den ena av dem försetts med *kors*.

Mot tanken att de rests som ett monument tyckes entalsformen **stain** på U 215 tala. Detta förhållande kan möjligen förklaras därmed, att Ragnhild och Ulvhild läto resa U 215, medan Ingeberg svarade för U 214, och att därför genom inskriftens stilisering en pluralis i U 215 skulle ha varit missvisande.

Om man sålunda vågar räkna med att de båda runstenarna en gång ha hört samman, skulle hela inskriften ha haft följande lydelse:

*Ragnhildr ok Ulfhildr letu stæin æftir faður ok broður sinn ok Ingibærg æftir boanda sinn.
Hann drunknaði a Holms hafði.
Skræið knarr hans i kaf,
Þrir æinir kvamo af.*

216. Vallentuna kyrka.

Pl. 136.

Litteratur: Brev till VHA Akad. från J. Erikson i Kragsta, Vallentuna sn, den 5 maj 1874 (ATA); Akademiens protokoll den 12 maj 1874 (ATA); Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens Månadsblad bd 1, 1874, s. 93; UFT h. 5 (1876), s. 126; Statens Historiska Museum, Inventarium, del 14 (1888) n:r 8355; Bilagor till Inventarium n:r 8300—8399 (1888) (E. Ekhoft); E. Brate, Anteckningar 1907 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 93 f.

Äldre avbildningar: J. Erikson i Kragsta, teckning (1874) i ATA; Brate foto 1907 (ATA); H. Faith-Ell foto 1925 (ATA).

Första gången runstenen omnämnes är i ett brev (5/5 1874) från J. Erikson i Kragsta till Vitterhetsakademien. Erikson skriver: »Hos undertäckt Ord förande i Vallentuna Kommunalnämnd, Har Kyrkovaktaren Carl Lund anmält att han som vid öppnandet af en graf förleden vinter, Invid en stenkulle å Kyrkogården påträffat 3 fot under jorden ett framskjutande hörn af en stenhäll, Dervid han trodde sig träffa vapen eller en urna sedan forntiden, Stenhällen upparbetades, och befans vara en Run sten, cirka 3 1/2 fot lång, 2 1/4 fot bred. Något vidare fynd fans icke, Wid närmare eftertanke tros stenen blifvit nedlagd för flere sekel sedan i grunden under en — numera raserad Klockstapel. — Uppå Kyrkovaktarens begäran har jag försökt att copiera stenen, Ehuru slingan är ofullständigt ritad, Frågas — om stenen skall räsas — emedan platts finnes å ett stenör på Kyrkogården som är planlagt, Samt om Kyrkovaktaren kan få någon